

14. Уфимцева А.А. Типы словесных знаков. – М., 1974. – 243 с.
15. Чаковская М.С. Текст как сообщение и воздействие. – М.: Высш. школа, 1986. – 128 с.
16. Юдіна С.М. Засоби вираження особового дейксису в англійському науково-технічному тексті. Дисертація. – К., 1994. – 220 с.
17. Ch.J. Fillmore. Subjects, Speakers and Roles. // Semantics of Natural Language. – Dordrecht-Holland, 1972. – P. 19-25.
18. James R. Hurford, Brendon Heasley. Semantics (a coursebook). – Cambridge: University Press. – P. 62-74.

М. Фабіан

ОСОБЛИВОСТІ СЕМНОГО СКЛАДУ ЕТИКЕТНИХ СЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ

На сучасному етапі зіставні міжмовні лексико-семантичні дослідження базуються на компонентному аналізі, який раніше вважався хоч і найефективнішим, проте непридатним для розкриття фону слова та пов'язаних з цим словом національно-культурних асоціацій. Наявні дослідження, а також публікації з нашої проблематики переконують, що за допомогою компонентного аналізу і враховуючи синтагматичні зв'язки та епідигматичні відношення, виявляється можливим розкласти фон слова на строго виділені складники.

Внутрішньомовний аналіз етикетних іменників української, англійської та угорської мовних систем показав, що семи в межах слів так само утворюють структуру, як і сукупність слів у лексико-семантичному полі (ЛСП). Вважаємо, що з сем однаковою мірою конструюються лексичні значення й когнітивні поняття, а це веде до розуміння того факту, що особливістю компонентного аналізу є його “синхронічний” характер, тобто здатність застосовуватися при вивченні мовних паралелей у синхронії, які об'єднуються у ЛСП. Свідченням синхронічного характеру компонентного аналізу служить матричне упорядкування співвідношення між етикетними лексичними одиницями на основі кількісних та якісних характеристик сем у складі кожного із значень досліджуваних слів віддаленоспоріднених та неспоріднених мов. За допомогою матриці стає мож-

ливим достатньо виразно представити структуру лексичного значення етикетного слова, а це спростовує положення про те, що немає сенсу встановлювати порядок на множині сем, які входять до складу слова.

Упорядкування сем у етикетних лексичних одиницях – це не суб'єктивна уява дослідника, а об'єктивно існуюча реальність, пізнання якої відбувається шляхом науково розроблених прийомів і постає як результат дослідження. Про те, що семи в лексичних значеннях досліджуваних етикетних слів строго впорядковані, свідчать матриці, побудовані для вияву специфіки семного складу всіх іменників, що входять до групи етикетних ЛСП української, англійської та угорської мов з метою їх подальшого зіставлення [1].

Характер семного складу зіставлених етикетних слів відображається у поділі сем на дві групи: багатофункціональні та однофункціональні. В межах цього поділу проявляються і кількісні особливості лексичних значень досліджуваних етикетних слів віддаленоспоріднених й неспоріднених мов.

Кількісна множинність семного складу об'єднаних у матриці значень відрізняється ще й тим, що одна і та сама сема зустрічається в декількох словах досліджуваних мов, а це дає підставу говорити про ступінь семантичної спорідненості зіставлених слів. Наприклад, на семантичну спорідненість українських етикетних іменників *увага, любов, честь, пошанування, благоговіння, преклоніння, вшанування, схиляння, ністет, шана, повага* та інших вказує сема почуття поваги, а сема *regard, consideration* характеризує семантичну спорідненість англійських етикетних слів *respect, honour, regard, respectation, concern, account, favour* і т.ін. Об'єднання угорських етикетних лексичних одиниць *emberség, ember, respektus, tisztesség, móres, reverencia, becsület, buzgalon, buzgóság, dísz, hit, tisztelet, megbecsülés* відображається семою *megbecsülés, tisztelet*, що дозволяє вважати їх семантично спорідненими.

На основі зіставного дослідження семного складу етикетних іменників видається можливим сформулювати семантичну закономірність утворення етикетної лексики віддаленоспоріднених та неспоріднених слів: чим багатший семний склад етикетного слова, тим більше у нього можливостей вступати в семантичні відношення з іншими словами поля. Дійсно, найбільш багатозначні лексичні одиниці і в українській, і в англійській, і в угорській мовах *увага, любов, благоговіння, ністет, цінитель, зверхність; regard, consideration, reputation, concern, respect, respectation, respectiveness, intuition, kindness; ember* виступають основними центрами досліджуваних етикетних ЛСП.

Семантичні зв'язки, особливо між багатозначними етикетними словами, часто виражаються не однією, а декількома семами. Наприклад, значення українських іменників *похвала і схвалення* характеризуються такими спільними семами: *почуття поваги; шанобливе ставлення; позитивна риса, якість*. Досліджувані лексичні одиниці відрізняються різним ступенем полісемії, а, отже, мають ще й додаткові семи *слава; сфера науки* у слові *похвала*.

Наявність спільних і одночасно додаткових сем у лексичних значеннях етикетних слів дає підставу вважати, що співвідношення лексичного значення зіставлених слів підкоряється закону перетину множин: семи, спільні для двох семантично споріднених слів, відділяються від тих, які не потрапляють у перетин. За даним законом у лексичному значенні іменника *похвала* формуються дві автономні підмножини: підмножина сем, що збігаються зі значенням слова *схвалення*, і підмножина сем, які не перетнулися. Справедливість дії цього закону підтверджується і семним складом англійських та угорських етикетних слів. Наприклад, для лексичних значень англійських слів *unworship і disgrace* спільними семами виступають *condition, state; a source of; want of; disfigurement; ignominy; a misfortune*. Крім указаних спільних сем, у матриці знаходимо й додаткові семи, що утворюють підмножину сем,

які не перетнулися: **in phrases; the action of; refusal**. Лексичні значення угорських етикетних іменників *üdvözlet* та *érzék* об'єднуються спільними семами *annak állapota, akit becsülnek; társadalmi érték*, а їх додаткові семи групуються в окремі підмножини: *megbecsülés, tisztelet; elismerés, dicsőség, mely személynek jó hire, értéke; családi életben; vallás; üdvözlés, köszöntés (üdvözlet) та becsület kifejezése, érzés, lelki világ; tehetség, hajlam (érzék)*.

Ця особливість семного складу зіставлених етикетних іменників української, англійської та угорської мов дає можливість визначити ступінь семантичної спорідненості між словами та їх лексичними значеннями на основі кількісних підрахунків спільних сем і тих, що не перетнулися. У кінцевому результаті співвідношення етикетних слів і їх лексичних значень дозволяють побудувати схеми етикетних ЛСП зіставлених мов, а також відобразити їх системно-структурну організацію не лише з суто лінгвістичних позицій, а й з огляду на їх фон: носіїв мов, їх ставлення до суспільних норм, шляхів передачі етикету поведінки, спілкування, внутрішнього стану, сприйняття об'єктивної дійсності.

Етикетні лексико-семантичні поля постають як мовні системи з чітко вираженими структурами і водночас як фрагменти національних культур, у яких знаходять своє відображення непомітні нюанси духовного життя, свідомості людей, спосіб їх існування, суспільна діяльність, звички, традиції тощо.

Зіставний аналіз етикетних полів української, англійської та угорської мов виявив необхідність врахування тісних взаємовідношень між мовою та культурою в цілому, незважаючи на те, що дослідження може переслідувати суто мовні цілі.

Література

Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. – Ужгород: ІВА, 1998. – 256 с.

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ РЕЦЕНЗІЇ: СПРОБА ТЕОРЕТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ТЕКСТУ

Визначаючи належність рецензії до функціонального стилю наукової (науково-теоретичної та науково-популярної) і художньо-публіцистичної прози, згідно з існуючою у лінгвістиці тексту ієрархією текстологічних одиниць (функціональні стилі – жанр – жанрові форми або модифікації – тип тексту – його варіанти), спробуємо розробити теоретичну модель тексту рецензії та окреслити особливості її перцепції з позицій комунікативного підходу до вивчення тексту.

У нашому аналізі ми дотримувались таких вимог щодо типології тексту рецензії: 1) однорідність типів тексту, тобто всі типи текстів рецензії для аналізу виявлені на основі однієї класифікуючої ознаки – їхньої функціональної спрямованості на аналіз/оцінку та рекомендацію наукового або літературно-мистецького твору чи об'єкту; 2) моноповість, тобто неможливість одночасного розгляду одного і того ж тексту рецензії як такого, що належить до різних типів, однак, допускається 3) типологічна двоїстість – можливість декількох інтерпретацій (наприклад, можливість відносити деякі тексти рецензій до різних підвидів); 4) повнота, тобто охоплення для аналізу всіх наявних у вибірці текстів рецензії (XVII-XX ст.), причому 5) ці тексти (абсолютна їх більшість) є релевантними для мовленнєвої комунікації, а не “теоретич-